

EGYSÉGBEN AZ ERŐ: AZ ÚJJÁSZERVEZŐDŐ ERDÉLYI MAGYAR IFJÚSÁG¹

– Kiss-Kozma Georgina –

Az erdélyi magyarság életét több rendszerváltozás is jelentősen befolyásolta, köztük a legfontosabb az 1918-as impériumváltás volt, amely alapjaiban új helyzetet eredményezett. A következő – az 1944-es és az 1989-es – rendszerváltozások jelentősen módosították az önszerveződési és megnyilvánulási kereteket, lehetőségeket, ugyanakkor a korábbi paradigma keretéből nem léptek ki. A kulcskérdés azonban mindhárom korszak esetében az önmeghatározás és az önszerveződés volt (Kántor, 2000: 230–231). Az 1989-es román fordulat új helyzetet teremtett, és ezzel természetes kiindulópontját jelentette az erdélyi magyar közélet újjászervezésének.

Az 1989-es román forradalmat megelőzően, a hetvenes évek második felétől kezdődően a gazdasági és politikai krízisre a kommunista rezsim nemzeti diskurzussal reagált, amelynek középpontjába a homogenizáció és agresszív társadalmi átalakítások kerültek (Novák, 2014: 194). A nyolcvanas évek végén tapasztalható elvándorlási hullám nagyban érintette az értelmiségi réteget is, hiányuk a magyar kisebbségi társadalomban pótolhatatlannak bizonyult (Cseke, 1993). Az 1989-es romániai fordulat előtt a diktatúra „kemény” időszakában az értelmiség szellemi és intellektuális szempontból fuldoklott. Ebből kifolyólag a szamizdatok – *Ellenpontok*, *Limes-kör*, *Kiáltó Szó* – által nyújtott nyilvánosság az értelmiségnek kiemelten fontos volt, és az előttük álló két lehetőség, a szellemi leépülés és a kivándorlás mellett egy harmadik utat biztosított számukra. Bár a hatóságok igyekeztek minden értelmiségi törekvést kontroll alatt tartani – és csak az 1988-ban indult *Kiáltó Szó* élte túl az elfojtást –, ezeknek az illegálisan működő értelmiségi műhelyeknek a történelmi szerepe meghatározó volt. A forradalmat követően viszont már szabadon újra lehetett definiálni egyén és közösség, kisebbség és többség, nemzet és nemzetiség viszonyát, nyilvánosan lehetett értelmezni és vitát folytatni a romániai magyar közösség léthelyzetéről, és ezen belül a kisebbségi lét feltételeit garantáló intézményhálózat újjászervezésének elvi és gyakorlati lehetőségeiről.

A romániai magyar ifjúság intézményesülése 1989 után különböző korszakokra bontható. Jelen tanulmányban az 1990 és 1995 közötti időszak, az ún. hőskorszak ismertetésére vállalkozom.²

1989-1990: az alakulási korszak

Az 1989-es rendszerváltást követően a civil társadalom újjáéledése során az ifjúság a demokratizálódás folyamatában részt vevő legdinamikusabb tényező volt (Kósa, 2005: 212). A fordulatot követően a kezdeti lendület több ezer fős tagsággal rendelkező szervezetek megalapításához és nagy tömegeket vonzó rendezvények megszervezéséhez vezetett. A gombamódon szaporodó, alulról kezdeményezett

romániai magyar ifjúsági szervezetek – többnyire MADISZ néven³ – az idősebb generáció szervezeteivel párhuzamosan jöttek létre. Az ifjúsági szervezetek szinte azonnal felvették egymással a kapcsolatot, majd több országos találkozót is megszerveztek, amelynek eredményeképpen megalakították az első országos szervezeteket. Ebben az időszakban több fontos találkozóra is sor került Kézdivásárhelyen, Nagyváradon, Sepsiszentgyörgyön, Marosvásárhelyen.

¹ A tanulmány alapját a szerző *A cselekvő erdélyi magyar ifjúság. Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülése a kisebbségi nemzetépítés aspektusából* címet viselő doktori disszertációja képezi.

² A terjedelmi korlátok miatt a lehetséges periodizációs kísérletekre nem tudok kitérni. A kisebbségi nemzetépítés aspektusából megkísérelt korszakalkotási kísérletről bővebben lásd: Kiss-Kozma 2021a, 2021b.

³ Például Kolozsváron MADISZ (Magyar Demokrata Ifjak Szövetsége), Nagyváradon MIDESZ (Magyar Ifjúsági Demokrata Szövetség), Temesváron TEMISZ (Temesvári Magyar Ifjúsági Szervezet), Csíkszeredán DMISZ (Demokrata Magyar Ifjak Szövetsége) néven, stb.

lyen, valamint Csíkszeredában, és kialakult a nagy ifjúsági szervezeti struktúra, megjelentek az első ifjúsági vezetők az erélyi magyar közéletben. A fiatalok törekedtek az idősebb generációval való szoros együttműködés kialakítására, ugyanakkor fontos volt számukra önállóságuk megőrzése. Az ifjúság nemzeti alapon szervezte meg önmagát, amely azt is jelentette egyúttal, hogy a generációs ügyek mellett ugyanúgy foglalkoztak az egész erdélyi magyarságot érintő kérdésekkel, például a kisebbségi jogok kiharcolásával is.

Az első fontos találkozóra 1990. január 5–7. között Kézdivásárhelyen került sor, ahová Marosvásárhelyről, Csíkszeredáról, Sepsiszentgyörgyről, Nagyváradról, Barótról, Szentkeresztbányáról és Bukarestből is érkeztek tagok. Az alulról szerveződő ifjúsági szervezetek elsősorban szervezési kérdésekkel foglalkoztak, ugyanakkor egy országos hálózat kiépítésének fontosságát is hangsúlyozták. A helyi szervezetek autonómiájának megóvása mellett a központi koordináló szerepet Kolozsvárnak szánták, és az idősebb generációval való viszonyuk tekintetében a fiatalok egyenrangú, partneri kapcsolat kialakítását tűzték ki célul (Tóth-Bartos, 2014: 371).

A következő országos összejövetel 1990. január 20–21. között Nagyváradon zajlott. A „csúcstalálkozón” egységes program kidolgozására, a szervezethez kapcsolódó lapok működtetésére⁴, valamint az RMDSZ-hez való viszonyulásukra koncentráltak. Közös nyilatkozatban számoltak be arról, hogy országos struktúra létrehozásáról döntöttek és elfogadásra került a Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége (MISZSZ) név is, amely az egyes városokban megalakult magyar ifjúsági szervezetek gyűjtőszervezeteként kívánt tevékenykedni (Borbély, 2015: 14). Toró T. Tibor visszaemlékezése szerint:

”

„GYAKORLATILAG TÖRTÉNELMI LÉPTÉKKEL, SZINTE PILLANATOK ALATT LÉTREJÖTT 20-30 IFJÚSÁGI SZERVEZŐDÉS. FŐBB HELYSZÍNEKEN, MINT NAGYVÁRAD VAGY KOLOZSVÁR SORRA JÖTTEK LÉTRE A HELYI IFJÚSÁGI SZERVEZETEK, A MADISZ-OK (MAGYAR DEMOKRATIKUS IFJÚSÁGI SZÖVETSÉG).”

(Rusu, 2017: 11).

”

Ezzel az időszakkal kapcsolatban Szilágyi Zsolt is a mozgalom alulról történő szerveződését emelte ki: „*Mi nem kérdeztünk meg semmit és senkit, mi csináltuk. [...] nagyon hamar, hetek alatt létrejött egy hálózat, mert spontán módon megalakult, öntevékeny MADISZokból és ifjúsági szervezetekből tulajdonképpen két-három hét alatt egy országos hálózat jött létre. Ez volt a MISZSZ*” (Varga, 2017: 21).

1990. február 17–18. között Sepsiszentgyörgyön szervezték meg az országos kongresszust előkészítő találkozót. Az alakuló gyűlésen 21 szervezet vett részt, ahol a MISZSZ-t a helyi ifjúsági szervezetek országos hálójaként határozták meg. A MISZSZ létrehozására azért is volt szükség, hogy az erdélyi magyar ifjúság helyi szinten megfogalmazott igényeinek országos szinten is érvényt lehessen szerezni (Valkai, 2005: 10). Az 1990-es marosvásárhelyi események, az ún. „fekete március” azonban a kezdeti dinamizmus megtöréséhez vezetett.

Az 1990-es marosvásárhelyi események hatása az ifjúsági önszerveződésre

A forradalmat követő, a diktatúra éveitől általánossá vált diszkriminatív politika alóli felszabadulás katartikus élménye mindkét nemzetre hatott, és a legtöbb városban együtt örültek az átmenetnek. Azonban viszonylag hamar ismét tematizálódott az etnikai kérdés, mely Maros megyében is az egyik legérzékenyebb témává válva a marosvásárhelyi etnikai konfliktus kirobbanásához vezetett. Az egyre markánsabb etnicizálódáshoz számos tényező vezetett, úgy mint, a Ceaușescu-rezsim kádereinek, például gazdasági vezetők leváltására irányuló törekvés, a szervezetalapítási aktivizmus, illetve az oktatás területén megjelenő nemzetiségi jogkövetelés (pl. anyanyelvi oktatás, oktatási és kulturális intézmények autonómiájának igénye).

Az anyanyelvi oktatás kérdése, valamint az önálló, magyar tannyelvű iskolák megszervezése meghatározó tényezőként jelent meg a többségi-kisebbségi reláció alakulásában. Az iskolák ügyében megjelenő nemzeti-ségi konfliktus országszerte tematizálta a közbeszédet, amely aztán viszonylag gyorsan polarizálódott. Az év második felére a magyar többségű Hargita és Kovászna

⁴ Az ifjúsági szervezetekhez a következő lapok kötődtek: *Szabadság, Máramaroszigeti Napló, Európai Idő, Válaszúton, Tanú, Szamosmente, Székely Újság, Enyedi Újság, Jelenlét, Visszhang, Arad és Vidéke, Hídfő* (Tóth-Bartos, 2014: 372).

megyékben a magyar tannyelvű iskolák többségét visszaállították, azonban a román közvélemény ellenállása következtében a vegyes lakosságú régiókban nem sikerült a magyar–román iskolák szétválasztásának kérdését rendezni, továbbá a kolozsvári Bolyai Egyetem ügyét sem oldották meg (Forró, 2014: 267). A legvitatottabb és legkényesebb téma az oktatás kérdéskörében a Bolyai Farkas Líceum és a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet (OGYI) ügye volt, mely hamar a magyar közélet centrális kérdésévé vált; a középiskola magyar tannyelvű líceummá történő visszaállítása és az OGYI körüli vita a többségi-kisebbségi viszony rendezésének szimbóluma lett.

A románok az iskolaügyet az etnikai szeparatizmus felé vezető út első lépéseként értékelték, míg a magyar álláspont szerint ez a kisebbségi jogok érvényesülésének garanciája. Az iskolaügy hamar túllépett a szimbolikus kereten, és mindkét fél az érdekérvényesítő lépések megtétele felé orientálódott. Január végén a bolyais magyar diákok ülősztrájkba kezdtek, melyre reagálva a román fél is tüntetést szervezett február 7-re (Novák, 2014: 219–222). A magyar kisebbség által szervezett, több ezer főt megmozgató gyertyás-könyves tüntetést⁵ a magyarok úgy értékelték, hogy ezáltal sikerült európai módon, nyugodtan és csendben erőt demonstrálniuk, és kifejezni, hogy a kért jogokról nem hajlandók lemondani. A román fél azonban a felvonulást éppen ellenkező módon értelmezte (Novák, 2014: 227). Márciusra Marosvásárhelyen a helyzet egyre feszültebbé vált: a Vatra Românească Egyesület köré szerveződő románok igyekeztek gátat szabni a magyar törekvéseknek, és a magyar kisebbség által a nemzetiségi jogok terén követelt reformok is késtek. Az élesedő ellentétek végül az 1990. március 19–20-i véres utcai konfliktusokhoz vezettek. A marosvásárhelyi „fekete március” meghatározó fordulópontnak tekinthető az erdélyi magyarság történetében, valamint a többség-kisebbség közötti viszony alakulásában is. A román forradalmat követő felfokozott közhangulat megbicsaklott, a Ceaușescu-rezsim idején állandósuló negatív etnikai diszkrimináció alóli, rövid ideig tartó felszabadultság érzése kifulladás, és a felszínre törtek az etnikai ellentétek. A kisebbségi jogok követelése, valamint a marosvásárhelyi etnikai konfliktus megmozgatta az egész erdélyi magyar közösséget,

köztük az ifjúságot is. 1990. február 10-én a MADISZ és az RMDSZ Sepsiszentgyörgyön és Kézdivásárhelyen gyertyás-könyves néma tüntetést szervezett az anyanyelv szabad használatára való figyelemfelkeltés céljával (Nagy, 2014: 347, Tóth-Bartos, 2014: 374). 1990. március 13–15. között a Babeș-Bolyai Tudományegyetem magyar hallgatói és a Kolozsvári Magyar Diákszövetség (KMDSZ) tagjai ülősztrájkot szerveztek a marosvásárhelyi OGYI diákjaival való szolidaritásuk kifejezésekként (Fodor, 2014: 187). Március 14-én a kézdivásárhelyi MADISZ szervezésében a líceumok diákjai csatlakoztak az OGYI által meghirdetett sztrájkhoz, hogy támogatóikról biztosítsák a marosvásárhelyieket (Tóth-Bartos, 2014: 374). A Székelyudvarhelyi Ifjak Szövetsége (SZISZ) március 17-re szervezett néma tüntetéssel csatlakozott a demonstrációhoz, majd 22-én a székelyudvarhelyi RMDSZ-szel és a Szabad Szakszervezetekkel közösen kezdeményeztek tömegtüntetést, amelyen húszezren vettek részt (Gidó, 2014: 303). Gyergyószentmiklóson több megmozdulásra is került sor: 1990. február 8-án a Bolyai Egyetem visszaállításáért vonultak fel, március 15-én megemlékezést szerveztek, illetve a marosvásárhelyi események hatására március 18-án és 20-án is jelentős tömeg gyűlt össze az utcákon (Sólyom, 2014: 318–319). Az alakulási időszak legfontosabb, paradigmaváltó töréspontját tehát a márciusi marosvásárhelyi események jelentették, amelynek eredményeképpen a magyar kisebbség és a románság is álláspontjuk felülvizsgálatára kényszerültek. Az erdélyi magyarok körében megfogalmazódott a párhuzamos magyar társadalom kiépítésének, illetve a román politikai pártrendszeren belüli önálló és egységes fellépésnek az igénye. Kezdetben ugyanis a magyar kisebbség a demokratikus átmenettől remélte a kisebbségi jogok érvényesítését, de hamar kiderült, hogy csak a kollektív jogok kiharcolása nyújthat védelmet a román nemzetállam etnokulturális hatalmi fölényével szemben (Bárdi et al., 2014: 13).

A marosvásárhelyi események az erdélyi magyar ifjúság önszerveződése szempontjából is meghatározó fordulópontnak tekinthetők, ugyanis a MISZSZ első kongresszusát közel négyszáz fiatal részvételével Marosvásárhelyen tartották 1990. március 17–18. között. A visszaemlékezések szerint a „*városban uralkodó feszült légkör egyáltalán nem kedvezett az I. MISZSZ Kongresszus*

⁵ A témáról bővebben lásd: Novák és László, 2012.; valamint Domokos, 1996.

munkálatainak. A terem levegőjében lógó tragédia előszele rányomta bélyegét a jelenlévők kedélyére. A küldöttek idegesek voltak, hosszas, meddő vitákba bonyolódtak.” (MISZSZ füzet).

A MISZSZ március 18-án elfogadott nyilatkozatában szolidaritást vállalt az OGYI magyar hallgatóival, és egyetértett követeléseikkel: az önálló magyar iskolahálózat felállításával, a Bolyai Tudományegyetem visszaállításával, a Nemzetiségi Minisztérium felállításával, a nemzetiségi törvény elfogadásával, illetve a magyar nyelv szabad használatával.⁶ A Vatra Românească Egyesülettel kapcsolatban hangsúlyozták, hogy az 1990. február 10-ei, magyar kisebbség által szervezett békés tüntetés célja kollektív jogaik érvényesítése volt, amelyre a VR sovinizta, erőszakos ellentüntetéssel válaszolt.⁷ A gyűlésen az RMDSZ nagyváradi kongresszusára készülve kijelöltek egy 15 tagú delegációt, illetve parlamenti képviselőjelölteket is választottak, akik az RMDSZ listáin indultak. Mindez azt is mutatja, hogy habár a fiatalok autonóm szereplőként kívántak tevékenykedni, politikai realizmusuk az RMDSZ felé történő közeledés által már a választások előtt is megmutatkozott (Tóth-Bartos, 2014: 372).

Ábrám Zoltán, a MISZSZ országos vezetőségi tagja, a Maros megyei MADISZ alapító elnöke szerint a marosváráshelyi kongresszusnak politikatörténeti jelentősége volt: „Azontúl, hogy ez volt az első ilyen lélegzetű, demokratikus, a kommunista típusú politizálást visszaszorítani igyekvő fórum, amely öt héttel megelőzte az RMDSZ nagyváradi kongresszusát, elsősorban az itt megfogalmazott üzeneteket emelném ki. Nyilatkozatban álltunk ki a Temesvári kiáltvány és a Marosváráshelyen alapított Pro Európa Liga mellett. Komoly előrelépésnek könyveltük el, hogy az ifjúsági szervezetek szövetségbe szerveződtek; ezt egyébként hosszas viták előzték meg, hiszen a küldöttek egy része pártként szerette volna bejegyeztetni. [...] És talán az sem mellékes, hogy a Magyarországról visszatérő Szőcs Géának, az RMDSZ majdani főtitkárának itt volt az első erdélyi politikusi megnyilvánulása. Sajnos az akkori fiatalos lendületet, kommunistaellenes hangulatot, demokráciaszomjat sikerült részben elfojtaniuk a marosváráshelyi véres eseményeknek.” (Szucher, 2020).

A márciusi események miatt a fiataloknak meg kellett szakítaniuk a kongresszust, amelyet két héttel később, Csíkszeredán folytattak (Varga, 2017: 22).

A hőskorszak: 1990–1995

Az 1989-es román rendszerváltás követően, az önszerveződési és megnyilvánulási lehetőségeket kihasználva, az RMDSZ helyi szervezetei és az ifjúsági szervezetek párhuzamosan alakultak, és már a kezdetekkor megfogalmazódott az igény a különböző generációk közötti együttműködés kialakítására. Az RMDSZ 1990-ben elfogadott szándéknyilatkozatában az ifjúsággal kapcsolatban így fogalmazott: „Szövetségünk támogatja a Romániai Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetséget sajátos célkitűzéseinek elérésében, és szükségesnek véli, hogy a fiatalság képviselői minden szinten jelen legyenek vezető testületeiben. Nem irányítója kíván lenni, hanem partneri viszonyba lépni vele, a közösen vallott célok megvalósításáért. Szorgalmazzuk és helyeseljük a fiatalok minden olyan kezdeményezését, amely szellemi életünk gazdagodását, hagyományaink és szokásaink ápolását a korszerű műveltségismény európai igényével párosítja.”

Az RMDSZ első kongresszusán (1990. április 21–22., Nagyvárad) már program szintjén foglalkoztak a fiatalokkal; kifejtették, hogy az ifjúságra független társadalmi kategóriaként tekintenek és méltányolják a forradalomban játszott szerepüket is: „Az RMDSZ szerint a romániai magyar ifjúság saját sorsát alakítani tudó, önmaga teljesítő-képességének kihasználási módozatait mozgékonyan kereső és érvényesítő, jellegzetes arculatú társadalmi kategória. Nemcsak a diktatúra megdöntésének volt egyik bátor kezdeményezője, hanem ugyanakkor az egész demokratizálódási folyamatnak is dinamizáló tényezője.”

Elismerték a MISZSZ-t mint az ifjúság legitim képviselőjét, és respektálva annak függetlenségét kijelentették, hogy arra egyenrangú partnerként tekintenek: „Saját képviseleti szervezete az önálló és független MISZSZ, amelyet partneri társszövetségnek tekintünk. Céljaink és szándékaink közösek, vállaljuk és szorgalmazzuk a közös fellépést a MISZSZ-szel. Elismerjük annak jogosságát, hogy az ifjúság a maga céljait saját maga által megválasztott úton és saját eszközökkel kövesse [...] Együttműködésünk az ifjúsággal két,

⁶ A nyilatkozat a *Szabadság* (Kolozsvár) 1990. március 28-i számában jelent meg (Udvardy 1999–2023).

⁷ Az állásfoglalás a *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy) 1990. március 20-i számában jelent meg (Udvardy, 1999–2023).

önirányított szövetség kapcsolata formájában valósul meg. A két szövetség szakosított bizottságai, a kölcsönös tisztelet alapján, szorosan együttműködnek a felmerülő problémák megoldásában.”

Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az ifjúsági szervezetek tagjai számára lehetőséget biztosítottak az RMDSZ vezető testületeiben való részvétellelre: *„A MISZSZ partner mind az RMDSZ tevékenységében, mind döntéseiben. Ennek értelmében az ifjúsági szervezetek tagjai – társadalmi jelentőségüknek megfelelően – részt vesznek az RMDSZ vezető testületeiben, minden szinten.”*

Ezen felül kifejtették, hogy támogatják és bátorítják a többi magyar szervezetet és egyesületet, hogy segítsék a fiatalokat és lehetőség szerint igyekezzenek a munkájukba is bevonni őket: *„Az RMDSZ-ben kollektív tagként működő szervezeteket, egyesületeket arra ösztönözzük, hogy mind nagyobb számban vonják be munkájukba a fiatalokat. Ugyanakkor, a MISZSZ-szel együtt szorgalmazzuk és támogatjuk a különböző arcélú – vallásos vagy világi – ifjúsági szervezetek megalakítását, segítjük munkájukat, hogy minél sokrétűbbé váljon a fiatalok szervezeti élete. Hasznosnak tartjuk, ha ifjúságunk bekapcsolódik a nemzetközi ifjúsági szervezetek tevékenységébe, így a cserkészmozgalomba.”*

A Szövetség ifjúságpolitikáját a következőképpen fogalmazták meg a dokumentumban: *„Az RMDSZ ifjúságpolitikájának tulajdonképpeni értelme azon feltételek megteremtésének elősegítése, amelyek mellett ifjúságunk társadalmi jelentőségének megfelelően vehet részt az ország politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális életében.”* (Varga, 1990: 202–203)

A kongresszuson megválasztották a vezetőséget is, melynek Országos Választmányába húsz főt delegált a MISZSZ.

A magyar kisebbség önszerveződésének kezdeti lendülete több ezres tagságot hozott a szervezeteknek, amelyek nagy tömegeket vonzó helyi és országos rendezvényeket szerveztek, és szinte mindegyik szervezet rendelkezett helyi terjesztésű kiadvánnyal is. A rendszerváltás utáni korszak tehát a tömegmozgalmak kora volt, amely hős-korszakként vonult be a köztudatba. Az ifjúsági elit ki tudta használni ezt a történelmi pillanatot pozícióinak megszilárdítására (Kósa, 2005: 214). Mindez hozzájárult a MISZSZ érdekérvényesítő erejének növekedéséhez is, amely abban is megnyilvánult, hogy vezetői hamar lehetőséget kaptak a politikai szerepvállalásra, ugyanis az 1990. májusi első demokratikus választásokon az RMDSZ

választási listáján helyet biztosított az ifjúsági jelölteknek. A párt kezdeti ifjúságpolitikáját a „hőskorszakban” az jellemezte leginkább, hogy támogatták a fiatalokat céljaik elérése érdekében, lehetőséget biztosítottak számukra a politikai, gazdasági és kulturális életben való részvétellel, valamint az RMDSZ-től független, önálló működésre.

A politikai pozíciók megszerzésével a MISZSZ az ifjúságinál jóval szélesebb, politikai keretben kezdhetett el tevékenykedni, és politikailag is jól körülhatárolt módon törekedett saját arculatot kialakítani magának. A politikai profil megerősítéséhez egyfajta kritikus, ellenzéki szerepet vett fel, az RMDSZ-en belül a „kuruc” témákkal igyekezett a politikai napirendet meghatározni. Toró T. Tibor ezzel kapcsolatban így fogalmazott: *„Egyféle gerillacsapat voltunk az RMDSZ-ben, tudtunk tematizálni, új témákat behozni, voltak szakértők mellettünk. [...] kötöttünk egy kvázi paktumot, miszerint az RMDSZ elfogadja az önkormányzati modellünket, működési struktúra javaslatunkat, viszont Bukarestbe ők fognak menni, mert minket a bukarestiek nem tekintenek partnernek. Ennek az oka az volt, hogy mi már akkor radikálisoknak voltunk megbélyegezve”* (Rusu, 2017: 15).

Az önszerveződő ifjúság valóban a fiatalságnak tulajdonított jellemvonással volt felvértezve. Szilágyi Zsolt szemléletesen festette le a korabeli fiatalt: *„az akkori magyar fiatalok, akik létrehozták a MISZSZ-t, nem szorultak semmiféle paternalista eligazításra. Pont ellenkezőleg: lázadtunk, demonstratív nem kötöttünk soha nyakkendőt, szándékosan szakállat hagytunk”* (Varga, 2017: 21–22).

A fiatalok – akiket gyakran radikálisnak is hívtak - legfontosabb politikai célkitűzései között szerepelt az autonómia elérése, az egyházi ingatlanok restitúciója, valamint az RMDSZ belső struktúrájának kialakítása. Ugyanakkor a MISZSZ sem volt teljesen egységes, homogén szervezet, tagjai és vezetői politikai gondolkodása széles ideológiai spektrumon mozgott. Toró T. Tibor ezzel kapcsolatban úgy fogalmazott, hogy a *„csapat egyes tagjai leváltak, és megmaradtak az RMDSZ főáram vezetői csoportosulásában, míg másik része ellenzéki csoportosulássá alakult a későbbiekben. Az ellenzékiiségnek volt egy generációs*

olvasata is, mivel ezek a személyek többnyire fiatalok voltak, de igazából sokkal mélyebb volt az elvi ellentét, [...] (a) kuruc-labanc ellentét. [...] a labanc vonal egy Bukarestben gondolkodó, a központi szervhez jól integrálódó csoport, akik innen kívánják intézni a magyar ügyeket, míg a kuruc attitűd azt mondja, hogy nekünk nem szabad beépülni a központi politikába, hanem Erdélyben kell maradni, s itt kell autonóm intézményeket építeni, működtetni, Bukaresttől csak ennek a politikai intézményrendszernek – közösségi autonómiának – a közjogi kereteit kell biztosítani” (Rusu, 2017: 13).

A kezdeti időkben sem a MISZSZ, sem az RMDSZ nem rendelkezett egységes, világos profillal: *„Mind az RMDSZ, mind a MISZSZ ekkor többfunkciós vállalkozás volt, tehát nem volt egy világos profilja az érdekvédelemnek. Politika, jogvédelem, érdekvédelem, gazdaság – mindenre vállalkoztunk, nem voltak letisztulva a dolgok”* (Varga, 2017: 21). A MISZSZ második kongresszusáról (Temesvár, 1990. november 9–11.) szóló beszámolóban például úgy fogalmaztak, hogy az *„elnök visszapillantása nem adott okot a derűre: »A MISZSZ működésének nincs általános koncepciója, a napirendi összeállítás esetleges«* (MISZSZ füzet).

A MISZSZ szakadása, a politikai szárny kiválása

Az ifjúsági szervezetek egyik alapvető jellemzője a folyamatos változás; mind a tagság, mind a vezetőség – az idősebb generációk szervezeteihez képesti – gyors fluktuációja. Az ifjúsági szervezetek történetét tekintve számos példát láthatunk arra vonatkozóan, hogy a szervezetek hullámzó teljesítménye és a szervezeteket irányító és működtető személyek ambíciói, céljai és kvalitásai között szoros összefüggés van. Mátis Jenő⁸ szerint a MISZSZ történetében kétszer „fejezte le” önmagát: először akkor, amikor legjobb tagjait bejuttatta a parlamentbe, másodszor pedig, amikor Magyarországra küldött másik öt tagot politológiát tanulni (Valkai, 2005: 11).⁹ A szervezetek eredményességét a személyzeti tényezők mellett más is befolyásolja. A szervezeti vezetők és tagok sokszor komoly dilemmával szembesülnek, amikor az életkorból fakadó tudástöke-deficit, az ingadozó forrásbevételek, a szervezetek működtetésére szánt idő és munka korlátozott szintje miatt dönteniük kell arról,

⁸ MISZSZ alapító tag, 1993–2003 között az RMDSZ SZKT tagja, 1992–2000 között képviselő a román parlamentben, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács Közép-Erdélyért felelős régióelnöke.

⁹ 1991-ben a MISZSZ által delegált öt személy – Papp Előd, Markó Attila, Székely István, Borbély Zsolt Attila és Mátis Jenő – Magyarországra utazott politológiát tanulni.

hogy mely tevékenységükre fordítják a viszonylag szűk erőforrásaikat. Ez a kérdés a MISZSZ-en belül is felvetődött, és végül ez vezetett a politikai szárny kiválásához.

A MISZSZ olyan sokszínű, heterogén ernyőszervezetként működött, amelynek tagszervezetei többé-kevésbé önálló arculattal rendelkeztek (Kósa, 2005: 214). A szervezeten belül viszonylag hamar megjelent a politizálás szükségessége mentén kialakuló törésvonal. Míg egyes ifjúsági vezetők egyre aktívabb politikai szerepet vállaltak és a kialakuló új politikai elit tagjaiként léptek fel, addig mások a politikamentesség szükségszerűsége mellett érveltek, és úgy gondolták, hogy az ifjúság érdekképviseletének természetes közegét inkább a civil szféra jelenti. Habár az ellentét korán kialakult, egészen 1993-ig megoldhatónak tartották a két funkció MISZSZ-en belüli ellátását. Az 1991. november 2–3. közötti temesvári választmányi ülésén is felvetődött már a kérdés, hogy a szervezetnek társadalomszervezéssel vagy politikával kellene-e inkább foglalkoznia. Ekkor még úgy döntöttek, hogy mindkét feladatot képesek ellátni (Udvardy, 1999–2023). Ezt követően a MISZSZ harmadik kongresszusán (1992. május 8–10., Marosfő) Toró. T. Tibor elnökségi beszámolója során bejelentette igényüket, amely szerint a MISZSZ az RMDSZ politikai tevékenységében is részt kíván venni mint társszervezet, de csak abban az esetben, ha érvényesül a politikai sokszínűség, vagyis a platformosodás elve is.

Végül a MISZSZ negyedik kongresszusának (1993. december 10., Félixfürdő) egyik legfontosabb eredménye a MISZSZ politikai és társadalomszervezési szárnyának szétválása lett. A MISZSZ politikai szerepre törekvő tagjai egyúttal megalakították a Reform Tömörülést (RT), amely az RMDSZ ideológia, értékrend és politika mentén szervezett platformjaként folytatta a tevékenységét. A MISZSZ depolitizált szárnya pedig továbbra is mozgalmi, társadalomszervező és közösségépítő feladatok ellátását tűzte ki célul (Udvardy, 1999–2023). A MISZSZ első generációs ifjúsági elitje tehát elhagyta az ifjúsági szervezeti szférát, amely belépőt jelentett számára a politikai életbe.¹⁰ Ezzel elindult az ifjúsági civil szféra és a politikum differenciálódása, professzionalizációja,

a MISZSZ társadalomszervezési és politizáló szárnyának szervezeti szintű elválasztását ugyanis nem szakításként élték meg, inkább a professzionalizáció felé vezető úton megtett szükségszerű lépésként tekintettek rá (Valkai, 2005: 17–18). Szilágyi Zsolt a Kongresszusi Hírmondó interjújában kifejtette, hogy mivel „a szétválás szónak tragikus felhangjai is vannak, ezért a folyamatot – tartalmi szempontból vizsgálva – nem nevezném szétválásnak. Ez egy professzionális munkának a kezdetét jelenti. Azt szeretnénk, hogy pontosan meg legyen határozva: kik azok, akik politizálni akarnak, és kik végzik majd a társadalomszervezési munkát” (MISZSZ füzet).

Kongresszusi határozatban is deklarálták, hogy a szövetség munkájának eddig is része volt a politikai és a társadalomszervezési tevékenység, valamint hangsúlyozták, hogy továbbra is szükség van mind a politikai jelenletre, mind pedig a programszervező szerepre. Kiemelték, hogy az eredményességhez és nagyobb mozgástér biztosításához elengedhetetlen a különböző jellegű funkciók szervezeti elhatárolására, így eldöntötték, hogy a „MISZSZ szellemi tőkéjét és infrastruktúráját a továbbiakban elsősorban az ifjúsági érdekvédelem és társadalomszervezés terén kívánja hasznosítani” (MISZSZ füzet).

Megbízták az Reform Tömörülést az ifjúsági érdekek politikai képviseletével az RMDSZ-en belül, továbbá a hazai és a nemzetközi politikai élet különböző színterein. Ehhez a munkához igyekeztek támogatást nyújtani és a MISZSZ országos és tagszervezetei (MADISZ-ok) tisztségviselői lehetőség szerint törekedtek elősegíteni az RT helyi csoportjainak létrejöttét, ezzel hozzájárulva az Reform Tömörülés társadalmi támogatottságának megerősítéséhez. Úgy határoztak, hogy a Szövetségi Képviselők Tanácsának megüresedő helyeire a MISZSZ és az RT közös paritásos bizottsága jelöli ki a küldötteket, valamint az RMDSZ kongresszusára küldöttek 2/3-át is a MISZSZ–RT bizottsága delegálja, 1/3-át pedig az Országos Magyar Diákszövetség küldi. Az együttműködés formalizálása érdekében úgy döntöttek, hogy a MISZSZ és az RT tisztségviselői kötelesek folyamatosan informálni egymást és a felső döntéshozó fórumaik kötelesek meghívni a másik képviselőit (MISZSZ füzet).

¹⁰ Ifjúsági szervezetekből került politikai pályára többek között Nagy Zsolt, Toró T. Tibor, Mátis Jenő, Szilágyi Zsolt, Varga Attila, Birtalan Ákos, Csutak István, Demeter Attila és Korodi Attila.

A két szárny egységét igyekeztek szimbolikusan is demonstrálni: például a különváló politikáló szárny MISZSZRT néven folytatta tovább tevékenységét, emellett mindkét fél Szócs Gézát választotta tiszteletbeli elnökévé (Bakk, 1999: 81–116). A depolitizált MISZSZ elnöke Tamás László¹¹ lett, akit később, 1994-ben az RMDSZ újonnan létesített Ifjúsági Főosztályának vezetőjévé nevezték ki (RMDSZ Tájékoztató, 320. szám, 1994. július 6), a Reform Tömörülés, az RMDSZ platformjának élére pedig Toró T. Tibort választották (RMDSZ Tájékoztató, 298. szám, 1994. június 6). A MISZSZ politikai szárnyához tartozó Szilágyi Zsolt – aki a később komoly politikai karriert befutó ifjúsági elit prominens tagja volt – a MISZSZ megalapításának céljáról úgy vélekedett, hogy az már megalakulásától kezdve „elsősorban generációs alapon szerveződő politikai mozgalom volt. Már 1990-ben alternatívát mutatott a létező főáram mellett.[...] Éppen ezért a MISZSZ-gárda tudatos politikai építkezésbe kezdett, így alakult 1993-ban a Reform Tömörülés. A program röviden: autonómia, magyar intézmények, önálló erdélyi magyar politika, temesvári nyolcas pont. Eszmeileg nemzeti szabadelvű platformként határoztuk meg magunkat.” (Bakk-Dávid, 2005: 30).

A Reform Tömörülés továbbra is az ifjúsági kérdések felvállalását tűzte ki célul, de hosszú távon ezt már nem sikerült elérniük. Toró T. Tibor úgy fogalmazott, hogy

”

UGYAN KÖTÖTTÜNK EGY ÍRÁSOS MEGÁLLAPODÁST, HOGY AKKOR MI FOGJUK AZ IFJÚSÁGNAK A POLITIKAI KÉPVISELETÉT ELLÁTNI AZ RMDSZ-NEK A STRUKTÚRÁIN BELÜL, VISZONT ERRŐL NAGYON HAMAR KIDERÜLT, HOGY ÍGY NEM FOG MŰKÖDNI.”

”

(Rusu, 2017: 14).

Később teljesen kivonultak az ifjúsági mezőből, és önálló platformot alakítottak az RMDSZ-en belül, majd a generációs diskurzust is elengedték.

A Reform Tömörülés politikai szerepvállalása egyfajta tudatos ellenzéki pozíció felvállalása volt az RMDSZ

főszórával szemben. Szilágyi Zsolt így emlékszik vissza a szerepükre: „Mi egy kényelmetlen platform voltunk: számon kértünk, tudatosan ellenzéki retorikát alkalmaztunk, de adott helyzetben kooperatívok voltunk.” (Varga, 2017: 27).

A MISZSZ első generációs vezetői tehát kiváltak, amellyel Tamás László (akkori MISZSZ- elnök) szerint a „MISZSZ-ben hatalmas úr keletkezett” (Valkai, 2005: 17). Az általuk hagyott űrt pedig a társadalomszervezői csoport tagjai töltötték be. A MISZSZ-ben maradt tagok sokként élték ezt meg, és szükségessé vált egy olyan konstrukció létrehozása, amellyel megakadályozhatták a civil szféra összeomlását, mert nagyon „megingott az egész szövetség.” (Valkai, 2005: 17).

A MISZSZ infrastruktúráját (vagyonát, irodáit, eszközeit), kapcsolati tőkéjét, valamint az RMDSZ-en belüli pozícióit (15 %-os képviselést) is a társadalomszervezői csapat örökölte. Hamarosan megjelent egy új ifjúsági elit, amely már kevésbé markáns politikai arculat mellett tevékenykedett, mindemellett több komoly sikert is elkönnyelhetett. Az RMDSZ Ügyvezető Elnökségének struktúráján belül létrehozták az Ifjúsági Főosztályt, ezzel a magasabb prioritású szakpolitikák közé emelték az ifjúságpolitikát, valamint az Illyés Közalapítvány Romániai Alkuratoriuma döntött az Ifjúsági Szaktestület felállításáról, ezzel pedig az ifjúsági szervezetek számára nyújtott támogatások szétesztésében is szerepet kaptak, ugyanis a szaktestület tagjait az ifjúsági szervezetek jelölhették ki (Kósa, 2005: 216).

Záró gondolatok

Az alakulási korszak (1989–1990) a tömegmozgalmak kialakulásának időszaka, s a fő viszonyrendszert a gombamódon szaporodó, alulról kezdeményezett erdélyi magyar ifjúsági szervezetek megalakulása jelentette, amelyek a felnőtt szervezetekkel párhuzamosan jöttek létre. Az ifjúsági szervezetek szinte azonnal kölcsönhatásba léptek egymással, s több országos találkozó megszervezését követően kialakultak az első ernyőszervezetek. Az idősebb generációval szorosan együttműködve, de önállóságuk megőrzése mellett tevékenykedtek.

A hőskorszakot (1990–1995) meghatározó fő törésvonal a politikáló és a politikától távol maradó társadalomszer-

¹¹ 1994–1996 között a MISZSZ elnöke, majd egy évig az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége Ifjúsági Főosztályán ügyvezető alelnök.

vező ifjúsági elit között alakult ki. A fő viszonyrendszer a MISZSZ megalakulását követő beilleszkedése az RMDSZ struktúrába, és ezzel a magyar ifjúsági elit integrálódása a kisebbségi politikai életbe. Ez a korszak leginkább a „minden lehet” izgató állapotával írható le (Bakk-Dávid, 2005: 31). Az ifjúsági szervezetek erejét sok esetben vezetőik kvalitásai, ambíciói, víziói határozzák meg. Ezért az egyes szervezetek történetében a felfutó szakaszokat gyakran gyengébb teljesítményű ciklusok váltották, amely a vezetők – az ifjúsági szervezetek természetéből fakadó – gyors fluktuációjával magyarázható.

A paktumpolitika-korszakát (1995–2001) meghatározó fő viszonyrendszert az ifjúsági szférát reprezentáló pillérek (egyetemistákat, középiskolásokat, vallásos fiatalokat, diákokat, cserkészeket, stb. képviselő szövetségek) közötti megállapodások jelentették, amelyek legfontosabb célja az egységes érdekképviselet kialakítása volt. A másik fontos együttműködés az RMDSZ és a már egységes fellépésre törekvő ifjúsági gyűjtőszervezet, a Magyar Ifjúsági Tanács (MIT) között alakult ki.

A MIT és az RMDSZ közötti konfliktus eszkalálódásával párhuzamosan létrejött egy új ifjúsági struktúra, a Magyar Ifjúsági Értekezlet (MIÉRT). Ennek eredményeképpen az ifjúsági szervezeti szféra intézményesülésének egy korszaka lezárult le 2001-ben, amelyet az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szféra fragmentálódásának korszaka követett. Míg az 1995 és 2001 közötti időszak hívó szava az egységes érdekképviselet volt, az ifjúsági szervezeti szféra fragmentációját követően szervezetileg is elkülönültek az RMDSZ-közeli ideológiát képviselő, azzal együttműködő ifjúsági szervezetek és az RMDSZ-től távolodó, ellenzéki szerepet betöltő ifjúsági szervezetek csoportjai. A MIT kötelékében maradó szervezetek

a civil szféra területén kívántak tevékenykedni, míg a politizálni vágyó fiatalok vagy betagozódtak az RMDSZ értékrendjét, politikai stratégiáját elfogadó ifjúsági szervezeti tömörülésbe, majd az RMDSZ struktúrába, vagy pedig a később kiváló, s intézményesülő ellenzéki szerveződések egyikébe folytatták politikai tevékenységüket. A fő alapkonfliktust továbbra is az RMDSZ-hez való viszonyulás jelentette, de emellett megjelentek egyéb alapproblémák is: például a MIT és a MIÉRT között kialakult versengés az erdélyi ifjúság legitim képviseletének szerepéért.

Irodalomjegyzék

- Bakk M. (1999). Az RMDSZ mint a romániai magyarság politikai önmeghatározási kísérlete 1989 után. *Regio*, 81–116.
- Bárdi N., Gidó A. & Novák Cs. Z. (2014). A romániai rendszerváltás és az erdélyi magyarság. In Bárdi N., Gidó A. & Novák Cs. Z. (szerk.), *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989–1990* (pp.: 7–14.). Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2014.
- Borbély Zs. A. (2015). *Az erdélyi magyar politikai érdekképviselet negyed évszázada*. Kolozsvár: Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács.
- Cseke P. (1993). Intézményteremtő stratégiák (A kisebbségi értelmiség szerepe). *Korunk*, 1993/4, 3–4.
- Domokos G. (1996). *Esély I*. Csíkszereda: Pallas Akadémia.
- Fodor J. (2014). Az 1989–1990-es fordulat eseményei Kolozsváron. In Bárdi N., Gidó A. & Novák Cs. Z. (szerk.), *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989–1990* (pp.: 153–190.). Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Forró A. (2014). Az 1989-es rendszerváltás csíkszeredai eseményei. In Bárdi N., Gidó A. & Novák Cs. Z. (szerk.), *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989–1990* (pp.: 237–282.). Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Gidó Cs. (2014). A változás pillanatai. Rendszerváltás Székelyudvarhelyen: 1989. december 16. – 1990. május 10. In Bárdi N., Gidó A. & Novák Cs. Z. (szerk.), *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989–1990* (pp.: 283–306.). Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Kántor Z. (2000). Kisebbségi nemzetépítés – a romániai magyarság mint nemzetépítő kisebbség. *Regio*, 11(3), 219–241.
- Kiss-Kozma G. (2021). Egy új perspektíva a romániai magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének vizsgálatához. *Pro Minoritate*, 2021/ tavasz 77–104.
- Kiss-Kozma G. (2021). Kísérlet a romániai magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének periodizációjára. *Kisebbségi Szemle*, 27–48.
- Kósa A. L. (2005). Timurok és Pál utcai fiúk – A romániai magyar ifjúsági elit természetrajza. In Zilahi I. (szerk.), *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok* (pp.: 207–227.). Kolozsvár: MIT.
- Nagy B. (2014). Háromszék központjának viharos fél éve, 1989. december – 1990. május. In Bárdi N., Gidó A. & Novák Cs. Z. (szerk.), *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989–1990* pp.: 323–354.). Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Novák Cs. Z. & László M. (2012). *A szabadság terhe. Marosvásárhely, 1990. március 16–21*. Csíkszereda: ProPrint Könyvkiadó.
- Novák Cs. Z. (2014). Forradalom és rendszerváltás Marosvásárhelyen. In Bárdi N., Gidó A. & Novák Cs. Z. (szerk.), *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989–1990* (pp.: 191–236.). Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Sólyom I. (2014). Kiszármazás a forradalomban. Gyergyószentmiklós és a rendszerváltás eseményei. In Bárdi N., Gidó A. & Novák Cs. Z. (szerk.), *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989–1990* (pp.: 307–322.). Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Tóth-Bartos A. (2014). Rendszerváltás és önszerveződés Kézdivásárhelyen, 1989. december – 1990. május. In Bárdi N., Gidó A. & Novák Cs. Z. (szerk.), *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989–1990* (pp.: 355–376.). Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Varga G. (szerk., 1990). *A Romániai Magyar Demokrata Szövetség I. Kongresszusa – beszédek és határozatok*. Nagyvárad: Bihar megyei RMDSZ.

Interjúk:

- Rusu Sz. (2017). Ifjúsági szervezetek – az 1990-es indulás. Interjú Toró T. Tiborral, a MISZSZ valamikori elnökével, az EMNP ügyvezető elnökével. In Bodó B. (szerk.), *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2016–2017 – A mi fiataljaink* (pp.: 11–19.). Kolozsvár: Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége.
- Varga Sz. (2017). Ifjúsági mozgalom 1990 – a kezdetekről. Interjú Szilágyi Zsolttal, az EMNP elnökével, egykori ifjúsági vezetővel. In Bodó B. (szerk.), *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2016–2017 – A mi fiataljaink* (pp.: 20–28.). Kolozsvár: Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége.
- Valkai K. (2005). Interjú Mátis Jenővel: Nehéz választás: civil szféra vagy vegytiszta politika? In Zilahi I. (szerk.), *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok* (pp.: 9–16.). Kolozsvár: MIT.
- Bakk-Dávid T. (2005). Interjú Szilágyi Zsolttal: A gyanútól a szövetségig. In Zilahi I. (szerk.), *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok* (pp.: 30–34.). Kolozsvár: MIT.
- Valkai K. (2005). Interjú Tamás Lászlóval: Civil vagyok, nincs sok közöm a politikához. In Zilahi I. (szerk.), *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok* (pp.: 17–23.). Kolozsvár: MIT.

Egyéb dokumentum:

- MISZSZ füzet (2017). Tusnádfürdő, 2017. július 17. [Saját példány].

Internetes forrás:

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Ideiglenes Intéző Bizottságának Szándéknyilatkozata. Marosvásárhely, 1990. január 13. In *Húszéves az RMDSZ 1989–2009: Eseménynaptár, dokumentumok*. Kolozsvár: RMDSZ Elnöki Hivatal – Ügyvezető Elnökség. Letöltés dátuma: 2020. 10. 03., forrás: https://regioldal.rmdsz.ro/uploads/kiadvanyok/files/Huszeves_RMDSZ_CD.pdf.

Udvardy F. (1999–2023). *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990–2017* [keresőszó: Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége]. Letöltés dátuma: 2020. 09. 01., forrás: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>.

RMDSZ Tájékoztató, 320. szám, 1994. július 6. In Udvardy F. (1999–2023). *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990–2017* [keresőszó: Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége]. Letöltés dátuma: 2020. 09. 01., forrás: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>.

RMDSZ Tájékoztató, 298. szám, 1994. június 6. In Udvardy F. (1999–2023). *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990–2017* [keresőszó: Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége]. Letöltés dátuma: 2020. 09. 01., forrás: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>.

Háromszék (Sepsiszentgyörgy), 1990. március 20. In Udvardy F. (1999–2023). *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990–2017* [keresőszó: Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége]. Letöltés dátuma: 2020. 09. 01., forrás: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>.

Szucher E. (2020). *Fekete március – Ábrám Zoltán az ifjúság szerepéről, a 30 éve történt véres események megalázó következményeiről*. Letöltés dátuma: 2020. 02. 15., forrás: <https://kronikaonline.ro/kultura/fekete-marcius-n-abram-zoltan-az-ifjusag-szereperol-a-30-eve-tortent-ve-res-esemenyek-megalazo-kovetkezmenyeirol#>.

Szabadság (Kolozsvár), 1990. március 28. In Udvardy F. (1999–2023). *A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990–2017* [keresőszó: Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége]. Letöltés dátuma: 2020. 09. 01., forrás: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>.